

МУЗЕЇ ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОФІЛЮ У КОНТЕКСТІ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ: СУТНІСНИЙ АСПЕКТ

Визначена сутність поняття "музеї педагогічного профілю" на основі функцій та завдань, які реалізують ці музеї у процесі професійної підготовки майбутніх учителів. Здійснена класифікація музеїв педагогічного профілю.

Прагнення підвищити якість вищої педагогічної освіти викликало потребу наукового осмислення різноманітних факторів професійної підготовки майбутніх учителів, серед яких значне місце займають музеї педагогічного профілю. Тому актуальним є завдання вивчення феномена музеїв цієї профільної групи.

На сьогодні в Україні надто мало ґрунтовних наукових праць, у яких би послідовно аналізувався потенціал музеїв педагогічного профілю саме для реалізації завдань професійної підготовки майбутніх учителів. Так, у музезнавчій літературі розглядаються загальні засади діяльності музеїв, напрямки розвитку музейної справи. Дослідження музейної педагогіки стосуються "усіх видів взаємовідносин музею та його аудиторії, або культурно-освітньої діяльності в умовах музею" [1: 359]. Описи досвіду діяльності окремих музеїв, головним чином шкільних і меморіальних, якщо і стосуються питань професійного становлення майбутніх учителів, то досить опосередковано. Роботи небагатьох авторів (О. Беца, Н. Ганнусенко, Є. Герасименко, Г. Гільмутдінова, М. Гнедовський, І. Дубровська, М. Заїрова, А. Кирпач, С. Мелик-Нубаров, Ю. Омельченко, Г. Осадчий, Є. Покровський, Г. Сарафанникова, В. Тригубенко, М. Юхневич) дозволяють зрозуміти, що музеї педагогічного профілю відіграють важливу роль у професійному становленні педагогів, але більшість питань проблеми залишаються не розкритими. Навіть чіткого визначення понять "музей", "профіль", "профільна група", "музеї педагогічного профілю" у літературі немає. Такий стан розробки проблеми може призвести до недостатнього використання можливостей музеїв у практиці вищої школи.

З метою визначення місця музеїв педагогічного профілю у системі професійної підготовки майбутніх учителів необхідно уточнити сутність поняття "музеї педагогічного профілю", висвітлити функції, мету та завдання діяльності цих музеїв у процесі професійного становлення майбутніх педагогів, а також здійснити їх класифікацію. Досягнення поставленої мети передбачає дотримання логічної послідовності у теоретичному аналізі та ґрунтовних узагальнень здобутків світової наукової думки.

Основою для з'ясування сутності поняття "музеї педагогічного профілю" є загальномузезнавчі праці, автори яких (Ю. Гуральник, Н. Дружинін, М. Каулен, Є. Мавлев, А. Разгон, З. Странский, Ю. Уліг, К. Хадсон) ґрунтовно аналізують феномен музею взагалі та причини його виникнення.

Відомими стали такі теорії: "біологічна", або теорія колекціонування, яка пояснює появу та функціонування музеїв через потребу збиральництва, близьку до інстинкту тварин; "філологічна" теорія обмежується тільки поясненням терміна і виводить музей із античних "музейонів" – храмів муз (museon – з древньогрецької перекладається як "місце, присвячене музам"); "історична" – найбільш переконливо доводить, що поява музеїв зумовлена специфічним музейним ставленням до дійсності як потребою зберігати і накопичувати предмети, що мають матеріальну, духовну, емоційну суспільну цінність.

Будь-який музей, незалежно від профільного розмежування, передусім розглядають виходячи із функційного призначення та завдань, які він виконує у відношенні до суспільства чи групи суспільства (соціальної, профільної, вікової), а також у відношенні до окремої особистості.

Обґрунтування науково-дослідної функції музею як превалюючої у його діяльності (М. Бондар, В. Дьяконов, Г. Мезенцева, Ф. Петров, Ю. Піщулін, Л. Славін, Д. Тверська, С. Чайковський) дозволяє розглядати музей як установу, близьку до науково-дослідної, що передусім вивчає першоджерела або оригінали (пам'ятки).

Представники музейної педагогіки (І. Буланій, Г. Гільмутдінова, І. Євтушенко, І. Коссова, Є. Медведєва, Н. Решетніков, Б. Столяров, М. Юхневич) досліджують культурно-освітню (просвітницьку) функцію музеїв різних профілів і розглядають музей як установу культури, в якій можливо здійснювати навчально-виховний процес.

Розглядаючи музеї як навчально-виховні заклади, автори В. Аміко, Г. Анцупова, К. Ігумнова, Г. Закс, К. Лазер, Г. Леонтєва, А. Лихтварик, М. Масмуді, Є. Покровський, Г. Розанова, М. Стругова, В. Хербст акцентують навчальні і виховні функції музеїв.

Сучасні науковці (Г. Белофастова, О. Ванслова, М. Гнедовський, В. Дукельський, Н. Макарова, Д. Равікович, А. Сейненський, Т. Чумалова, Т. Юрєнева) дійшли до висновку, що внаслідок тривалого культурно-історичного розвитку соціальні функції музею значно розширилися, що уможливило перетворення музею в "поліфункціональний соціокультурний центр, який зайняв своє місце у системі закладів науки, культури, освіти і виховання" [2].

У міжнародному вжитку використовується дефініція, яка включена в Статут Міжнародної ради музеїв (ІКОМ): музей – це "постійний некомерційний заклад, який знаходиться на службі суспільству і його розвитку та відкритий для людей, він придбає, зберігає, вивчає, популяризує і експонує в освітніх, просвітницьких і розважальних цілях матеріальні пам'ятки людини середовища, що її оточує" [3].

Функціонування музеїв педагогічного профілю – явище складне і багатогранне. Розкриття завдань, які розв'язують ці музеї у процесі своєї діяльності, дасть можливість правильно зрозуміти їхнє значення у професійній підготовці майбутніх учителів та житті суспільства в цілому.

Функції музеїв педагогічного профілю буде доцільно розподілити на дві групи: загальні та спеціальні. Загальні функції відповідають функціям музеїв будь-яких інших профілів і реалізуються шляхом взаємодії музею і культури (функція збирання: документування, комплектування, облік; функція збереження: консервація, реставрація, визначення музейної цінності предмета; науково-дослідна функція), музею і суспільства (освітня і виховна функції, дозвіллева, чи функція організації вільного часу, науково-дослідна функція та функція популяризації), музею і окремої особистості (навчальна, виховна, розвивальна, гносеологічна, аксіологічна, адаптаційно-коригуюча, комунікативна, інтеграційна, рекреаційно-розважальна функції).

Спеціальні функції властиві лише музеям педагогічного профілю і акцентують їхнє сутнісне призначення: впливати на профільну групу суспільства (вчителі та студенти педагогічних навчальних закладів) і робити свій внесок у розвиток педагогічної культури у загальному та індивідуальному вимірах. Саме ця група функцій заслуговує на особливу увагу у контексті нашого дослідження.

Аналізуючи праці О. Беци, О. Волкової, Г. Кирпача, С. Мелика-Нубарова, Ю. Омельченка, Є. Покровського, М. Юхневич, спецвипуску тижневика "Освіта" "Педагогічний музей України: сто років", який підготували працівники музею (Л. Данилова, Т. Коцубей, С. Скидан, В. Тригубенко) [4], та Положення про музей при закладі освіти системи Міністерства освіти України [5], ми виділили шість спеціальних функцій музеїв педагогічного профілю: освітню, виховну, науково-дослідну, функцію популяризації, профорієнтаційну, функцію підвищення кваліфікації (рис. 1).

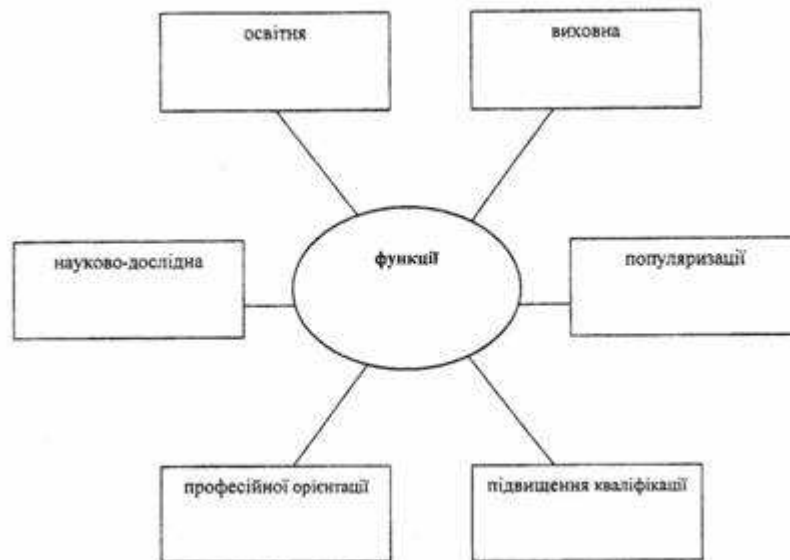

Рис. 1. Функції музеїв педагогічного профілю у процесі професійної підготовки майбутніх учителів

Сутність *освітньої функції* полягає у розповсюдженні педагогічних та інших видів знань, використанні музею як джерела додаткової інформації до навчальних курсів, своєрідного засобу систематизації знань, специфічної сфери набуття практичних навичок педагогічної праці, дієвого засобу переконання за допомогою матеріальних пам'яток-першоджерел та засобу прилучення студентів до скарбів науки, її найновіших досягнень, а також педагогічного всеобучу.

Виховна функція передбачає загальне піднесення педагогічної культури, її передачу між поколіннями, збереження славних традицій і досягнень колишніх учителів і школярів для їхніх наступників, створення позитивного іміджу педагога у суспільстві.

Збирання, зберігання і вивчення пам'яток матеріальної і духовної культури, пов'язаних з історією та сучасним станом народної освіти, узагальнення здобутків педагогічної галузі реалізує *науково-дослідну функцію* музеїв педагогічного профілю і забезпечує підвищення науково-методичного рівня діяльності вчителів, ідейно-теоретичного рівня педагогічної праці і таким чином робить внесок у розвиток науки.

Функція популяризації зводиться до пропаганди передового педагогічного досвіду, кращих зразків професійної діяльності вчителів, інноваційних форм і методів навчально-виховної роботи.

Створюючи позитивний образ педагога в суспільстві, музеї педпрофілю сприяють *професійній орієнтації* молоді, виконують роль у піднесенні престижу педагогічної професії.

Функція підвищення кваліфікації педагогічних кадрів полягає у наданні допомоги працівникам освіти щодо підвищення загальнотеоретичного, фахового, науково-методичного рівня.

Усі функції музеїв педагогічного профілю, як загальні, так і спеціальні, дуже пов'язані між собою, вони визначають мету і завдання діяльності цих музеїв у процесі професійної підготовки майбутніх учителів.

Конкретна *мета діяльності* музеїв педагогічного профілю полягає у залученні нового покоління майбутніх педагогів до вивчення та збереження педагогічної культури, у формуванні творчої особистості майбутнього педагога та сприянні відродженню і розбудові національної системи освіти [4; 5].

Очевидно, що мета діяльності музеїв педагогічного профілю має музейно-педагогічний професійно-зорієнтований характер і досягається за умови комплексної реалізації таких завдань у процесі професійної підготовки майбутніх учителів:

- виявлення, збирання, зберігання, вивчення, експонування матеріалів, які засвідчують історію розвитку та сучасний стан народної освіти та педагогічної науки;
- розповсюдження в освітніх, виховних, профорієнтаційних цілях педагогічних знань та умінь і передового педагогічного досвіду, насамперед серед майбутніх учителів;
- залучення молодого покоління майбутніх педагогів до збереження світової та вітчизняної педагогічної спадщини, що сприяє відродженню і розбудові національної системи освіти;
- надання можливості використання матеріалів музею у процесі професійної підготовки майбутніх учителів, у науково-дослідній роботі студентів вищих педагогічних закладів освіти;
- формування у педагогічній інтелігенції музейної культури як рівня розвитку здатності особистості цілеспрямовано і свідомо відвідувати музей та здійснювати огляд експозиції, сформованості вміння оцінювати предмети музейного значення (в музеї і поза ним) з культурологічних та історичних позицій, а також сформованості потреби музейного ставлення до дійсності.

У музеєзнавстві прийнято розрізняти музеї за профілями. Профіль музеїв обумовлює їх зв'язок з конкретною наукою, виробництвом, є умовою поглиблення спеціалізації музеїв, основною категорією класифікації і визначає основний зміст музейної роботи. Залежно від структури профільної дисципліни, особливостей функціонування галузі основні профільні групи поділяються на вузчі [1: 333; 6: 103; 7: 50; 8].

Вичерпної наукової класифікації музеїв педагогічного профілю у джерелах не наводиться, а велике розмаїття назв музеїв педагогічного профілю в науково-педагогічних працях, в офіційних періодичних виданнях, архівних матеріалах ще більше загострює проблему. Наведемо окремі з уживаних назв: педагогічний музей, навчальний музей, музей наочних посібників, шкільно-педагогічний музей, шкільний музей, вузівський музей, музей по вихованню, навчанню та догляду глухонімих, дитячий музей, музей дитячої книги, музей іграшки, дитяча картинна галерея, музей народної освіти, музей історії школи (або іншого навчального закладу), музей дошкільного виховання, музей історії професійної освіти, меморіально-педагогічний музей, музей-заповідник (наприклад, А.С. Макаренка), музей позашкільної освіти, кімната-музей, кабінет-музей, будинок-музей, музей-садиба, аудиторія музейного типу, постійно діюча змінна виставка тощо.

Слід звернути увагу й на те, що поняття "музей педагогічного профілю" та "педагогічний музей" часто вживаються як рівнозначні. На нашу думку, перше поняття значно ширше. Як переконують Л. Данилова, Т. Коцубей, С. Скидан, В. Тригубенко [4], особливості змісту музейного збирання педагогічних музеїв відображають процесуальний бік освіти, певну складову педагогічного процесу. Профільною дисципліною педагогічних музеїв є педагогіка. А от серед музеїв педагогічного профілю часто трапляються й такі, що не пов'язані з педагогікою, але відіграють важливу роль у житті закладу освіти. Одні з них відображають певну складову освіти як суспільного явища, інші – за змістом музейного збирання далекі від педагогіки і освітньої галузі, але навчально-виховний процес закладу освіти без їхнього залучення буде незавершеним.

Так, С. Мелик-Нубаров зауважує, що при педагогічних університетах, інститутах, училищах функціонують також "музеї, безпосередньо не пов'язані з педагогікою, народною освітою, школою, але вони відіграють важливу роль в навчанні і вихованні майбутніх учителів. Це музеї історичні, зоологічні, краєзнавчі, художні, літературні і т. д." [9: 84]. Для прикладу наведемо кабінет-музей декоративно-ужиткового мистецтва Полтавського педагогічного університету, експозиція якого активно застосовується при викладанні мистецтвознавчих дисциплін, спецкурсів з метою фахової підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва.

Тому очевидно, що педагогічні музеї становлять одну із підгруп музеїв педагогічного профілю, але не єдиною. Для того, щоб визначити конкретне місце кожного з видів музеїв педагогічного профілю у системі, необхідно здійснити їх класифікацію.

У результаті аналізу і узагальнення музеєзнавчої і педагогічної літератури (І. Аве, П. Букшпан, Н. Ганнусенко, Л. Данилов, К. Левикін, Г. Мезенцева, Г. Осадчий, В. Хербст, Т. Юрєнева) ми отримали класифікацію музеїв педагогічного профілю (рис. 2).

Класифікація будувалася залежно від особливостей змісту музейних зібрань, які й визначили тип, профільну групу та профіль музею.

Крім того, музеї педагогічного профілю можна поділити за видом експозиції, яка буває музейною і позамузейною. Тоді отримуємо такі види: власне музей, аудиторія музейного типу, музейна і позамузейна виставка тощо.

Найзагальнішою із ознак музеїв педагогічного профілю, що вирізняє їх із сукупності усіх інших музеїв і що відбилосся у назві групи, є їхня "педагогічність", органічний зв'язок із педагогічною діяльністю – педагогічною практикою та педагогічними науками [4: 2].

Внаслідок проведеного дослідження, можна зробити висновок, що музеї педагогічного профілю – це велика профільна група музеїв, які збирають, зберігають, вивчають і популяризують пам'ятки, що мають органічний зв'язок із педагогічною практикою (діяльністю), освітньою галуззю, педагогічними та іншими науками, а також дають широкі можливості навчання, виховання і професійного становлення

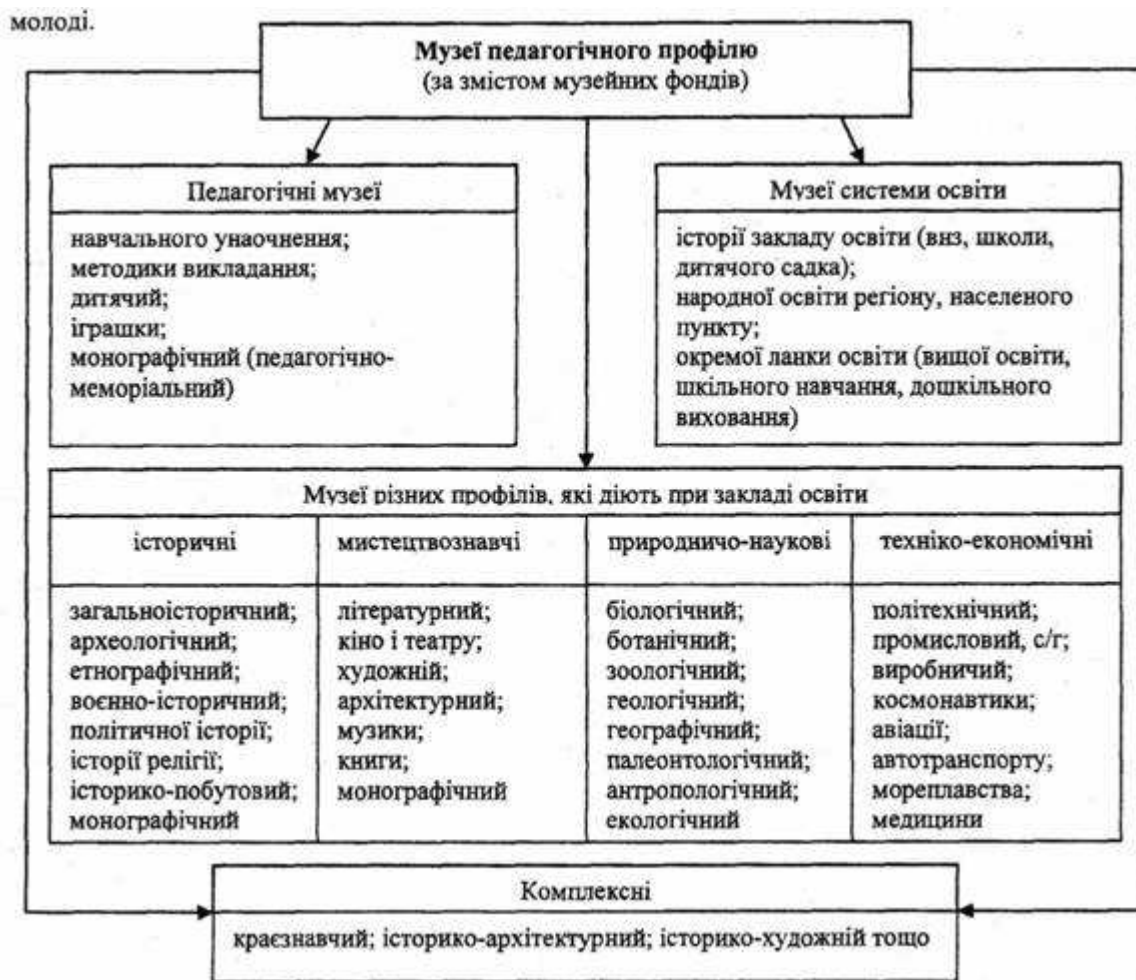

Рис. 2. Класифікація музеїв педагогічного профілю

У функціях, меті і завданнях діяльності музеїв педагогічного профілю закладені резерви для розв'язання конкретних завдань професійної підготовки майбутніх учителів. Надалі необхідно продовжити вивчати питання, пов'язані з позитивним впливом феномена музеїв педагогічного профілю на процес професійного становлення педагогів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Юрєнева Т.Ю. Музееведение: Учебник для высшей школы. – М.: Академ. Проект, 2003. – 560 с.
2. Музейные термины // Терминологические проблемы музееведения: Сб. н. тр. – М.: Б.и., 1986. – С. 35-135.
3. Музееведение: Музеи исторического профиля / И. Аве и др.; Под ред. К.Г. Левыкина, В. Хербста. – М.: Высшая шк., 1988. – 431 с.
4. Мелик-Набуров С.О. Педагогические музеи страны // Советская педагогика. – 1980. – № 8. – С. 83-89.
5. Белофастова Т.Ю. Педагогічні засади діяльності музею як соціально-культурного центру: Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.06. – К., 2003. – 20 с.
6. Хадсон К. Музеи не стоят на месте // Museum. – 1998. – № 197. – С. 43.
7. Положення про музей при закладі освіти системи Міністерства освіти України // Інформаційний збірник Міністерства освіти України. – № 18. – 1997. – С. 4-10.
8. Педагогічний музей України: сто років // Освіта. – 2003. – № 32. – /спецвипуск/. – 8 с.
9. Ганнусенко Н.І., Осадчий Г.В. Класифікація шкільних музеїв // Радянська школа. – 1987. – № 5. – С. 54-58.

Матеріал надійшов до редакції 16.04.2005 р.

Павленко Ю.Г. Музеи педагогического профиля в контексте профессионального становления будущих учителей: сущностный аспект

Определена сущность понятия "музеи педагогического профиля" на основе функций и заданий, которые реализуют эти музеи в процессе профессиональной подготовки будущих учителей. Осуществлена классификация музеев педагогического профиля.

Pavlenko Yu.H. Pedagogically-oriented museums in the context prospective teachers' professional development: the aspect of definition.

The article defines the notion of pedagogically-oriented museums with special emphasis on the functions and tasks of these museums in the process of prospective teachers' professional development. The paper suggests the classification of pedagogically-oriented museums.